

UDK: 271.2(497.113 Subotica) (091)
Izvorni rad

DOMINIKANCI U SUBOTICI (1945–1948)

Tomo VEREŠ

Uvod

Svrha je ovoga priloga da prikaže našem općinstvu dolazak, boravak, izvanredno plodno pastoralno djelovanje dominikanaca u Subotici neposredno poslije svršetka II. svjetskog rata i njihov nagli odlazak iz te bunjevačke metropole u proljeće 1948. godine. O toj temi u nas se dosada još nije pisalo. Kuća dominikanaca u Subotici spominje se samo u poslijeratnim katalozima Hrvatske dominikanske provincije od 1964. do 1981. godine kao »domus absque religiosis« (kuća bez redovnika). No u posljednjem katalogu iz 1985. godine ne spominje se ni među »kućama bez redovnika«, što bi trebalo značiti da dominikanci žele prepustiti potpunom zaboravu svoj boravak u Subotici i da se u dogledno vrijeme ne namjeravaju vratiti u nju. Stoga je krajnje vrijeme da se pisanom riječju pokuša spasiti od zaborava taj svijetli trenutak u povijesti Hrvatske dominikanske provincije i Subotičke biskupije. Doduše, kuća dominikanaca u Subotici zabilježena je u časopisu Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu »Croatia christiana periodica«, br. 15/1985 (str. 124–125) na zemljovidu koji prikazuje sve samostane i kuće dominikanaca u našim krajevima od 13. do 20. stoljeća. Ali to je zapravo sve što je o toj kući zabilježeno za povijest.

Međutim, boravak i pastoralni rad dominikanaca u Subotici zaslužuju pozornost, dakako ne iz nekih osobnih razloga pisca ovih redaka koji je rodom Subotičanin i čije je dominikansko zvanje plod toga rada, nego zbog mnogo dubljih crkveno-povijesnih i evangelizacijskih razloga. Naime, otvarajući kuću u Subotici Hrvatska dominikanska provincija (tada: Dalmatinska) po prvi je puta u svojoj višestoljetnoj povijesti uprisutnila svoj specifični propovjednički apostolat među bačkim Bunjevcima na najsjeveroistočnijem dijelu hrvatskoga govornog područja. Osim toga, otvaranjem te kuće hrvatski dominikanci su dospjeli u susjedstvo onih zago-netnih krajeva za čijom su evangelizacijom nekoć, prema pisanju povjesničara, živo čeznuli sv. Dominik i njegovi sljedbenici kada su odlučili da se posvete obraćenju Kumana, ratobornih poganskih plemena s ruskih stepa, koji su između 11. i 13. stoljeća neprestano ugrožavali kršćansku Evropu s istočne strane Ugarske. Napomenimo ovdje da je riječ »Kuman« turskog podrijetla: potječe od riječi »kum« ili »kom«, što znači pustara, pjeskovita ravnica, stepa. Prema tome, kuman označuje stanovnika stepe (Ioan Ferent).

Naravno, dominikanci se 1945. godine u Subotici i njezinoj okolini nisu susreli s Kumanima, ali su se suočili – mutatis mutandis – s jednim sličnim problemom

evangelizacije, budući da je bojovni marksističko-lenjinistički ateizam upravo te godine počeo silovito nadirati s Istoka prema Zapadu i drmati temeljima kršćanstva. Kao što ćemo vidjeti, naši dominikanci su uspješno odolijevali nasrtajima toga ateizma u Subotici, odvažno navješćujući Božju riječ svim slojevima naroda tako da je zajednica vjernika očigledno rasla iz dana u dan. To je bio zapravo jedini pravi razlog njihova administrativnog protjerivanja iz Subotice u proljeće 1948. godine.

No prije nego što prikažemo ta zbivanja neće biti na odmet da u ovome uvodnom dijelu našega priloga sasvim ukratko podsjetimo na neke najznačajnije povijesne veze sv. Dominika i dominikanskog reda s ovim ravničarskim krajevima između Dunava i Tise.

Svi se povjesničari slažu da su u životu sv. Dominika dominirala dva stava: osnovati Red propovjednika za novu evangelizaciju krivovjerjem izopačene Europe i za obraćenje poganskih naroda na području Švedske i Pruske te osobito Kumana na istočnim dijelovima Ugarske.¹ O misijskom radu među Kumanima Dominik je, prema Vicaireu, najozbiljnije razmišljao između 1219. i 1221. godine, dakle potkraj života, ali je najprije htio organizacijski učvrstiti svoj novoosnovani Red. Kada mu se na I. općoj skupštini Reda održanoj u Bologni 1220. učinilo da je u tome bar djelomično uspio, priopćio je sudionicima skupštine da se odriče službe vrhovnog poglavara Reda i da želi poći među Kumane kako bi ih obratio Kristovu evanđelju, pa makar i pod cijenu mučeništva. Međutim, sudionici skupštine nisu odobrili Dominikov naum. Tada je na II. općoj skupštini održanoj također u Bologni 1221. na Dominikov prijedlog odlučeno da se brat Pavao iz Ugarske (fr. Paulus Hungarus ili fr. Paulus de Hungaria) i još nekoliko braće pošalju u Ugarsku s ciljem da osnuju u njoj samostane iz kojih bi braća, uz redovitu evangelizaciju kršćanskog puka, išli u misijske pohode među Kumane. Tako je prvi dominikanski samostan u mađarskoj osnovan u današnjem Székesfehérváru (Stolnom Biogradu, lat. Alba Regia) koji je ujedno bio glavna dominikanska misijska postaja za evangelizaciju Kumana.²

Međutim, zanimljivo je primijetiti da dominikanski misionari koji su na putu prema Kumanima nužno prolazili kroz Bačku, a vjerojatno i kroz Suboticu,³ – tada maloga naselja u pobjojima koje je ležalo na starorimskoj karavanskoj cesti između tvrđave Lugio (danas: Dunaszekcső) ili Alisce na Dunavu i Segedina na

1 M. – H. VICAIRE, *Histoire de Saint Dominique*, sv. I, str. 131–132, sv. II, str. 198–199, Cerf, Paris 1957. – Ioan FERENT, *A kunok és püspökségük*, Szent István társulat, Budapest 1981, str. 121.

2 N. PFEIFFER, *Die ungarische Dominikanerprovinz von Ihrer Gründung 1221 bis zur Tatarenwüstung 1241–1242*, Zürich 1913, str. 25–29. – M. – H. VICAIRE, nav. dj., sv. I, str. 131, bilj. 80, sv. II, str. 200. – I. FERENT, nav. dj., str. 119–120. – S. KRASIĆ, »Fr. Paulus Hungarus seu, ut alii volunt, Dalmata O.P.« *Jedna zanimljiva ličnost iz XIII st.*, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofije baštine, IV (1978), br. 7–8, str. 134–137. Pripomenimo da Székesfehérvár na latinskom nije »Alba Julia«, kao u Krasića (str. 137). nego »Alba Regia«. »Alba Julia« je Gyulafehérvár u Transilvaniji (Erdély).

3 Premda prvi pisani spomen Subotice potječe iz 1391. godine, kada se naziva »Zabotka«, ona je najvjerojatnije osnovana u prvoj polovini 13. stoljeća (usp. IVANYI István, *Szabadka szabad királyi város története*, I. rész, Szabadka 1886, str. 36. Vidi djelomični prijevod ovoga djela na srpski jezik od Lazara Merkovića: Ištvan IVANJI, *Istorija slobodnog kraljevskog grada Subotice*, I deo, koji je objavljen kao poseban prilog novinskom plakatu »Pro memoria«, N° 1, Subotica 1986, str. 10.

Tisi⁴, – nisu osnovali nijedan samostan ili kuću tijekom 13. stoljeća između Dunava i Tise.

Prvi samostan u ovim krajevima osnovan je, čini se, početkom 14. stoljeća u Bodrogu,⁵ sjeveroistočno od današnjega Bačkog Monoštora, zatim u istom stoljeću samostan u Segedinu na rijeci Tisi.⁶ U drugoj polovini 15. stoljeća, točnije 1479. godine papa Siksto IV. dopušta Ivanu Czoboru da se dominikanci nastane u Somboru (tada: Czoborszentmihály), da osnuju u njemu samostan i školu i da sagrade crkvu. Službeni dokument o podizanju crkve i samostana izdan je 1481. godine. Ta su se zdanja nalazila na području današnje Istarske ulice. Dominikanska crkva Marijina Uznesenja na nebo poznata je u povijesti po tome što je na Cvjetnicu 1514. godine na njezinim vratima bio izvješten proglas za sazivanje križarske vojne protiv Turaka, za što je bio ovlašten ostrogonski nadbiskup i primas Ugarske Tomo Bakač. Nije utvrđeno sa sigurnošću kada je dominikanski samostan u Somboru prešao postojati, ali se s razlogom pretpostavlja da je uništen ili neposredno poslije Mohačke bitke (1526) prilikom povratka Turaka iz Budima ili 1541/1542. godine prilikom definitivne turske okupacije Sombora. Dominikanski samostan u Somboru spominju mnogi domaći i strani povjesničari od kojih ćemo navesti samo neke.⁷

Premda su Turci potjerani iz Bačke 1686. godine, dominikanci se ipak nisu vratili u ove ravničarske krajeve sve do 1945. godine kada su otvorili svoju kuću u Subotici. Doduše, oni su od kraja 19. stoljeća nekoliko puta dolazili u Bačku kao poznati pučki misionari i kao propovjednici na velike vjerske proslave⁸ u povodu

4 VERESS D. Csaba, *A szegedi vár*, Zrinyi katonai kiadó, Budapest 1986, str. 8. Autor na str. 13. precizira da se taj put god. 1158. spominje pod imenom »Kaluzuwt« a 1208.: »viam que vocatur Caluzutw«, dakle: Kališki put.

5 Dominikanski povjesničar Bernardus GUIDONIS bilježi ga 1303. godine kao »Budruc« (usp. QUÉTIF – ECHARD, *Scriptores Ordinis Praedicatorum*, t. I, Paris 1719, str. IX). Spominje ga i S. FERRARIUS, *De rebus Ungaricae Provinciae Sac. Ordinis Praedicatorum*, Viennae 1637, str. 512.

6 *Atlas zur Kirchengeschichte. Die christlichen Kirchen in Geschichte und Gegenwart*, Hrsg. von H. JEDIN, K.S. LATOURETTE, J. MARTIN, Herder, Freiburg – Basel – Wien, Barcelona, New York, Rom, São Paulo, Tokyo 1970, str. 59.

7 S. FERRARIUS, nav. dj., str. 507, 508. – *Acta et decreta synodi dioecesanæ Strigoniensis*. Autoritate illustrissimi ac reverendissimi domini Petri PAZMANY, archiepiscopi Strigoniensis celebratae Tyrnaviae, anno Domini MDCXXIX die IV. Octobris et sequentibus jussu ejusdem illustrissimi archiepiscopi pro commoditate parochorum typis edita. Posonii in aede archiepiscopali anno Domini MDCXXIX, str. 115. – S. KATONNA, *Historia metropolitanae Colocensis Ecclesiae*, Pars I, Coloczae 1800, str. 87–88. – MUHI János, *Zombor története*, Kalangya, Zombor 1944, str. 49–55. – I. DŽINIĆ, *Sombor – Zombor, Ime, naziv u svjetlu znanstvenog istraživanja, Sombor 1979, str. 13.* – A. SEKULIĆ, *Ulomci iz somborske povijesti do kraja XVIII. stoljeća*, Kačić, XIII, Split 1981, str. 160. – S. BERETIĆ, *Osnivanje i preuzimanje župa od biskupijskog klera*, Zbornik predavanja znanstvenog skupa u Subotici 12–14. VIII 1986, Subotica 1987, str. 92. – Iznenađuje da dominikanski samostan u Somboru nije spomenut u članku Lelje DOBRONIĆ, *Isčezli srednjovjekovni redovi u Srijemu i Bačkoj*, *Croatica christiana periodica*, XI/1987, br. 19, str. 77–82, niti je naveden na zemljovidu ovoga časopisa koji smo spomenuli na početku našega priloga (CCP, IX/1985, br. 15). Na ovome zemljovidu navodi se neki samostan dominikanaca u Baču iz 15. stoljeća, ali je posve sigurno da dominikanci u Baču nisu nikada imali svoga samostana ili kuće.

8 Misionarska djelatnost dominikanaca u Bačkoj i Srijemu krajem 19. i početkom 20. stoljeća još nije proučena. U knjizi P. CVEKANA, *Subotički franjevački samostan i crkva*, Subotica 1977, str. 50. čitamo da je trodnevnu pripravu za posvetu današnje znatno proširene samostanske crkve dne 3. listopada 1909. održao dominikanac o. An-

kojih su među pukom revno propagirali molitvu sv. krunice. Na tu je činjenicu podsjetio i provincijal dominikanaca o. Anđelko Fazinić kada je prilikom preuzimanja crkve Usrksnuća Kristova kod Kalvarije 2. prosinca 1945. rekao pred biskupom Lajčom Budanovićem i brojnim subotičkim vjernicima da »mi sada ne dolazimo po prvi put u ove krajeve, nego smo mi već davno dolazili amo i kao misionari i kao širitelji naše sv. krunice, a to potvrđuje i kruničarski barjak, koji nas je doveo do crkve.«⁹ Poznato je nadalje da su dominikanci, oci Hijacint Bošković, Sibe Budrović i Anđelko Rabadan uspostavili srdačne prijateljske odnose s mnogim Subotičanima, i to ponajviše u Rimu povodom proslave Svete godine 1925. Stoviše, gđa. Jovanka Prčić iz Subotice (Boškovićeve ul. 24) tako je zavoljela hrvatske dominikance da im je 1941. godine oporučno ostavila svojih 14 lanaca i 7 motika obradive zemlje sa salašom i gospodarskim zgradama na Šebešiću za odgoj dominikanske mladeži u Dubrovniku.¹⁰ K tome, rođene sestre Veronika S.M. Tereza i Marija Josipa Vidaković, podrijetlom iz ugledne subotičke obitelji, već su 1926, odnosno 1927. godine postale dominikanke stupivši u Kongregaciju sv. Anđelâ čuvarâ u Korčuli,¹¹ dok je Subotičanin Geza Antunović 1937. stupio u dominikanski novicijat u Dubrovniku koji je kasnije zbog bolesti morao napustiti. Ali sve te veze Subotičana i Subotičanki s dominikanskim redom u Hrvatskoj ipak su bile vrlo sporadične i jedva primjetljive u velikom gradu kao što je bila Subotica sa svojih 100.000 stanovnika, a u svakom slučaju nisu nikada dale povoda, koliko sam mogao saznati, da se postavi pitanje o mogućem otvaranju samostana ili kuće dominikanaca u Subotici.

Tko je onda bio začetnik toga neočekivanog pothvata, i to upravo u najkritičnijim neprilikama poraćja i nadiranja agresivnog marksističko-lenjinističkog ateizma spram Crkve?

To je bio subotički biskup Lajčo Budanović.

Biskup Budanović – začetnik dolaska dominikanaca u Suboticu

Ako bacimo makar i letimičan pogled na životni tijek biskupa Ljudevita (Lajče) Budanovića (1873–1958),¹² ustanovit ćemo da nije imao nikakvih posebnih veza s hrvatskim dominikancima. Kao isusovački đak u Kaloči (1888–1897) mnogo je više bio povezan sa članovima Družbe Isusove negoli s dominikancima čiji su samostani bili daleko u srednjoj i južnoj Dalmaciji. Budanovićeve povezanost s isusovcima naročito je došla do izražaja netom je 1927. godine bio imenovan bi-

deo Marija Miškov. Prema rukopisu *Liber Provinciae Dalmatiae* (Knjiga Dalmatinske provincije), koji se čuva u pismohrani Dominikanskog provincijalata, o. Miškov je održao pučke misije u Lemešu (danas: Svetozar Miletić), Čonoplji, Bajmoku, Sonti i Vajskoj u listopadu i studenom 1908. godine, u Žablju, Titelu i Plavni u studenom 1909, a dominikanci Dominik Domić i Jacint Belić u župi sv. Jurja u Subotici u prosincu 1930.

9 *Kronika samostana u Subotici od 29/XI 1945. do 25. XII 1946.*, str. 7 (Rukopis u Arhivu Dominikanskog provincijalata u Zagrebu). Dalje: *Kronika*.

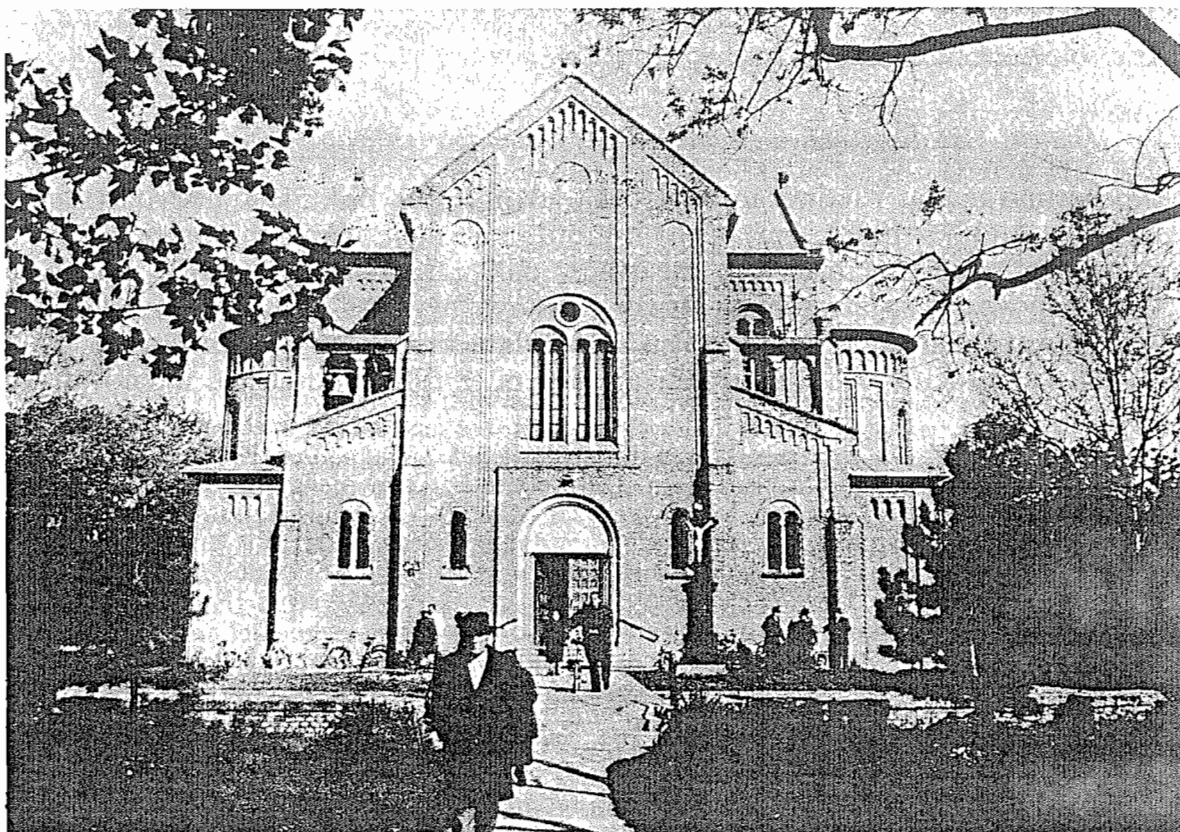
10 *Közjegyzői okirat 103/1941 ügyszám*, od 23. rujna 1941. (U Arhivu Dominik. provincijalata).

11 S.M.J. VIDA KOVIĆ, *Osnutak i širenje dominikanskog reda*, Subotička Danica, kalendar za 1988. god., Subotica 1987, str. 173–184.

12 A. SEKULIĆ, *Cjeloviti lik Lajče Budanović*, Subotička Danica, kalendar za 1971. god., Subotica 1970, str. 41–49. – T. VEREŠ, *Jednostavni velikan. Subotički biskup Lajčo Budanović (1873–1985)*, Danica 1979, Hrvatski katolički kalendar, Zagreb 1978, str. 58–63. – I. PRČIĆ, *Ljudevit (Lajčo) Budanović (1873–1958)*, Subotička Danica, kalendar za 1984. god., str. 139–145.

*Subotički biskup
Lajčo Budanović
(1873–1958)*

Crkva Uskrsnuća Kristova u Subotici

skupom Bačke Apostolske administrature jer je već slijedeće godine ocima isusovcima u Travniku povjerio odgoj i izobrazbu svojih sjemeništara (1928–1937).

Pobliže poznanstvo s dominikancima i iskrena bratska ljubav prema njima rodila se tek u vihoru II. svjetskog rata. Kada je naime Bačka u proljeće 1941. godine bila pripojena Mađarskoj, biskup Budanović je službeno, ali protiv svoje volje, bio oslobođen od službe apostolskog administratora u Bačkoj i 1. lipnja iste godine interniran u dominikanski samostan u Budimpešti. Za razliku od spomenutog političkog nasilja oci dominikanci su biskupa Budanovića primili srdačno kao punopravnog člana svoje zajednice i omogućavali su mu potpunu slobodu kretanja u Budimpešti i okolici, ne sprečavajući ničim posjetiocima iz Subotice da se sastaju sa svojim biskupom. U tom bratskom ophođenju prema subotičkom biskupu zacijelo je presudnu ulogu odigrao o. dr. Horváth Sándor,¹³ prije toga glasoviti profesor filozofije i teologije na dominikanskom sveučilištu »Angelicum« u Rimu i u Fribourgu u Švicarskoj, a tada u Budimpešti, koji je po svjedočenju dominikanskih bogoslova u »Angelicumu« (oo. Dedić, Kuničić, Kovačević) uvijek pokazivao posebnu naklonost prema Hrvatima. Taj nadasve ljudski postupak budimpeštanskih dominikanaca, njihova učenost i mudra pastoralna djelatnost s intelektualcima i jednostavnim vjernim pukom tako su oduševili biskupa Budanovića da je odlučio dovesti dominikance u Suboticu nakon svršetka rata. O tome svjedoči i kroničar subotičkog samostana o. Anđelko Huljev sljedećim riječima: »Razlog našeg dolaska u Suboticu, kako nam je govorio pok. o. Fazinić koji nas je kao Provincijal doveo u Suboticu, bio bi ovaj: pok. biskup Budanović za vrijeme rata bio je interniran u našem dominikanskom samostanu u Budimpešti. Naši patri vrlo lijepo su se prema njemu ponašali. Pa da im se oduži, obećao je i odlučio da će dovesti u svoju Suboticu nas dominikance. Što je, eto, i ostvario.«¹⁴

Međutim, teško je danas utvrditi kako su se odvijali prvi pregovori između biskupa Budanovića i provincijala Fazinića, jer unatoč mojih temeljitih istraživanja nije se našao jedan važan pismeni dokument Budanovića o tome ni u arhivu Subotičke biskupije, ni u arhivu Dominikanskog provincijalata. Prvi dokument koji sam pronašao potječe od Provincijalnog ureda oo. Dominikanaca, Zagreb-Maksimir, nosi nadnevak od 20. studenog 1945., a registriran je pod Br. 125/45. U njemu provincijal Fazinić piše biskupu Budanoviću:

»Preuzvišeni Gospodine,

Primio sam sa zahvalnošću Vaš prijedlog akta o našem dolasku u Suboticu, koji ste mi poslali brevi manu. Prihvaćam Vaš prijedlog o ugovoru na tri godine. Možda će to i nama i Vama dati poticaja da radimo na konačnom ostvarenju ove osnove, tim više što ne bi bilo poželjno da provizorij dugo traje. No za nas je u ovom pitanju najvažnija Vaša sklonost prema nama i volja da Dominikanci imaju u Subotici svoju crkvu i svoj samostan. Oci Provincije i ja lično veoma smo Vam zahvalni na toj sklonosti i dobroj volji, a saglasni smo i s Vašim planovima.

Iduće sedmice ja ću dopratiti u Suboticu dva naša redovnika, pa ćemo tom zgodom konačno redigirati službeni akt o povjeravanju kuće i crkve Uskrsnuća, a tom zgodom ću Vam predložiti vikara za predloženu vikariju. Uljudno Vas

13 *Horváth Sándor O.P. emlékkönyv*, Szent István társulat, Budapest 1985.

14 Pismo O. T. Verešu iz Trogira od 15. svibnja 1987. – O tome korektnom ponašanju mađarskih redovnika prema biskupu Budanoviću pisao je i neki dobro upućeni »Subotičanin« u Glasu Koncila, br. 8(767) od 19. veljače 1989, str. 2. pod naslovom »Biskup Budanović u internaciji«.

molim, da bi kuća bila raspoloživa odmah po našem dolasku, da ne bi bili primorani nas trojica biti na teretu samostanu Č. Otaca Franjevacu. Mi ćemo donijeti sobom krevete i posteljinu. Za ostalo preporučujem se Vašoj dobroti prema Vašim mogućnostima.

Ljubim Vam posvećenu ruku Te sam Vašoj Preuzvišenosti

u presv. Srcu odani
o. Anđelko Fazinić OP
provincijal«
v. r.

Iz ovoga dopisa bjelodano proizlazi da je dolazak dominikanaca u Suboticu pokrenuo biskup Budanović i da je taj čin bio posljedica njegove posebne naklonosti prema dominikancima i čvrste odluke da imaju crkvu i samostan u Subotici. Nažalost, dopis što ga je subotički biskup poslao »brevi manu« provincijalu Faziniću nije se dosada mogao pronaći ni u Zagrebu ni u Subotici.

Ali u nedostatku toga dopisa, a zahvaljujući »Kronici« o. Anđelka Huljeva, ipak se može doznati da su se još prije biskupova dopisa, u listopadu 1945. godine u Subotici vodili važni razgovori o doseljenu dominikanaca u bunjevačku metropolu između biskupa Budanovića, s jedne strane, te provincijala o. Fazinića i njegova pratioca o. Siba Budrovića, s druge strane. Objašnjavajući zašto su dominikanci dobili upravo crkvu i vikariju Uskrsnuća Kristova kod Kalvarije u kojoj je vikar dotada bio biskupov tajnik vlč. Franjo Vujković kroničar o. Huljev piše: »To je ovako bilo: za listopadske pobožnosti, dok se je pjevala pjesma 'Kraljice sv. Krunice', u crkvu naše vikarije dođoše naš Mnogopoštovani O. Provincijal i O. Sibe Budrović. Opazio ih je tadašnji vikar Velč. Franjo Vujković, koji ih pozdravi i pokaže crkvu. Kažu oni njemu, kako namjeravaju doći u Suboticu, i kako im Preuzvišeni biskup nudi ili 'Maticu'¹⁵, kapelu usred grada, gdje se okuplja inteligencija – narodna, ili Šandor tj. crkvu vikariju crkve sv. Roka, a nalazi se na jugoistoku (ove župske crkve –) župe sv. Roke u naselju zvanom Šandor ili Aleksandrovo. Na to Veleč. Vujković reče Mnogp. O. Provincijalu i O. Sibi, da zašto ne bi tražili ovu njegovu vikariju Kristova Uskrsnuća. Oni mu odgovore, da bi je primili. Velč. F. Vujković obeća im, da će on s Preuzvišenim o tome govoriti. I tako je bilo uređeno.«¹⁶

Dominikanci su stigli u Suboticu 29. studenoga 1945. To su bili provincijal o. Anđelko Fazinić i dva člana zagrebačkog samostana: o. Kazimir Horšić i o. Anđelko Huljev.

15 Riječ je o »Subotičkoj Matici« koja je osnovana 1934. godine, a zgradu je imala na kutu današnjih ulica Braće Radića i Maksima Gorkog. Danas je u njoj kino »Zvezda«. – Postavlja se pitanje zašto dominikanci nisu prihvatili biskupovu ponudu da preuzmu zgradu i kapelu »Subotičke Matice«, budući da se nalazi u samom centru grada i kao takva izvrsno je odgovarala pastoralnom radu s intelektualcima. Odgovor na to pitanje nalazi se u pismu provincijala o. Fazinića upućenom 16. prosinca 1945. o. Anđelku Posinkoviću: »U ponudama Preuzv. Biskupa vodili smo računa o djelokrugu njihove (tj. otaca franjevacu, op. T.V.) djelatnosti u gradu, pa nismo primili kulturnu ustanovu Maticu, koju nam je Biskup nudio za boravak, jer je u blizini franjevačkog samostana, a mi želimo upotpunjavati a ne smetati čiju djelatnost, najmanje pak njihovu«. (Pismo u Arhivu Dominik. provincijalata).

16 *Kronika*, str. 12.

Prvih osam dana stanovali su u franjevačkom samostanu, jer im paketi još nisu stigli iz Zagreba pa se nisu mogli nastaniti u tzv. »Mamužićevoj kući«¹⁷ na Somborskom putu (danas: Put JNA) 16 koja im je bila namijenjena a koja je bila udaljena od crkve Uskrsnuća Kristova oko pet minuta hoda.

Sutradan po svome dolasku u Suboticu tri su dominikanca posjetila biskupa Budanovića koji ih je, kako bilježi kroničar, vrlo srdačno primio. Odmah im je rekao da ih želi svečano uvesti u crkvu Uskrsnuća Kristova na prvu nedjelju Došašća 2. prosinca i predati im vikarijsku vlast i službu u toj crkvi.

Ovdje predajemo riječ kroničaru o. Huljevu da nam kao očevidac živim riječima opiše taj veliki dan:

»Dana 2/XII na prvu nedjelju Došašća sva trojica smo došli jutrom prije 10 sati, kao što je Preuzvišeni odredio, u Mamužićevu kuću Somborski put 16. Vjernici su već ranom zorom okitili kuću i dvorište zelenilom i cvijećem. Malo prije 10 sati dođe u ovaj stan Preuzvišeni s klerom, procesija iz crkve Kristova Uskrsnuća, časne sestre raznih kongregacija i vjernici. I svi skupa u procesiji pođosmo prema crkvi. Pred nama je bio nošen krasni kruničarski barjak: Majka Božja dava krunicu našem sv. o. Dominiku. O Kazimir i o. Anđelko išli su u bijelim habitima po želji Preuzvišenoga: 'Nek svit vidi bile fratrove!' Za njima je išao o. Provincijal u kapi s Preuzvišenim i ostalim klerom. U procesiji smo molili krunicu i pjevali crkvene pjesme. Na malom crkvenom tornju zvonilo je zvono«.¹⁸

Pred crkvom jedna je djevojčica pozdravila »bile fratrove« prigodnim stihovima čija je umjetnička vrijednost potpuno beznačajna, ali im je poruka očito prožeta Budanovićevom vizijom o ulozi dominikanaca u Subotici i Bačkoj u tim burnim vremenima, pa stoga zaslužuju da budu navedeni:

»Dobro nam došli oci
Sinci svetoga Dominika
Željno smo Vas čekali
Želja nam je dušom nikla.

Prvo što vas molimo
Što je želja sviju sada
Bud'te dobri pastiri
Ostanite s nama vazda.

Što je nesuglasicom
U raznim burama palo
Skupite i dignite
Ono što bi se još dalo.

17 »Mamužićeva kuća« nazvana je po glasovitom subotičkom gradonačelniku Lazaru Mamužiću (1847–1917) koji je za vrijeme svoje osamnaestogodišnje službe (1884–1902) mnogo pridonio razvoju grada Subotice.

18 *Kronika*, str. 5–6. – Iz već spomenutog pisma provincijala o. Fazinića od 16. prosinca 1945. doznajemo da je biskup Budanović inzistirao da dominikanci budu uvedeni u crkvu svečano i javnom procesijom po Somborskom putu »jer je htio da Bunjevci tom zgodom upoznadu Dominikance«, dok je on provincijal »želio sasma neprijeno ući u Suboticu«. Stoga je biskup bio »paradno obučen« i tražio je da sva tri dominikanca nose uočljive bijele habite, ali budući da provincijalov habit od putovanja nije bio najčišći, ogrnuo se crnim plaštom.

Duše su nam ranjene
Sa hiljadu ljutih rana
A Gospod Vas k nama šalje
Da nam budete ko' mana«. ¹⁹

Nakon toga je brojna svečana povorka ušla u crkvu, biskup je intonirao himan »Veni Creator Spiritus«, zatim je održao prigodnu propovijed na hrvatskom i mađarskom jeziku o dominikanskom redu. Rekao je da ovi bijeli redovnici dolaze u Bačku iz onih krajeva iz kojih su i Bunjevci došli prije 250 godina, ali je dodao da su oni već decenijama prisutni ovdje po krunici koju su širili među pukom pružajući mu utjehe u nevoljama. Posebno je istaknuo znanstvenu i propovjedničku djelatnost dominikanskog reda u Crkvi, spomenuo je njegove velikane sv. Tomu Akvinskog i sv. Alberta Velikog te je na kraju izrazio čvrstu nadu da će dominikanci svojom djelatnošću mnogo pridonijeti jačanju vjerskog života u Bačkoj Apostolskoj administraturi. Nakon riječi zahvalnosti provincijala o. Fazinića biskup je službeno predao dominikancima duhovnu vlast u vikariji Uskrsnuća Kristova prema aktu koji je izdan 1. prosinca, a glasi:

»LUDOVICUS BUDANOVIĆ, episcopus, Vicarius Generalis Bachiensis²⁰

LECTURIS SALUTEM ET BENEDICTIONEM IN DOMINO!

Ad preces Provincialatus Ordinis S. Dominici Zagrebiae ad normam canonis C.J.C. 497 conceditur erectio domus religiosae pro regione Bachiensi in urbe Subotica.

Ad beneplacitum Nostrum ad triennium simul designatur pro habitatione domus foundationis Mamužić, ad sacra vero peragenda ecclesia Christi Resurgentis secundum praescripta procanonum de vicariis 129. et ss. Codicis Bačiensis, salvo jure Ordinarii et cum oneribus fundationalibus et publicis.

Vicariis eorumque adjutoribus a Superiore proprio proponendis concedetur jurisdictio pastoralis juxta sacros canones.

Admodum Reverendis Patribus et operationi eorum exoptamus a Pastore animarum aeterno gratiam et benedictionem superfluentem.

Nr. 1450/45

Suboticae, die 1. dec. 1945.

Budanović, v.r.
episcopus.«

LJUDEVIT BUDANOVIĆ, biskup, generalni vikar bački.

POZDRAV ČITATELJIMA I BLAGOSLOV U GOSPODINU!

Na molbu Provincijalata Reda sv. Dominika u Zagrebu, u skladu sa CZ 497, dopuštam da se u gradu Subotici osnuje redovnička kuća za Bačku.

¹⁹ *Kronika*, str. 6. i pismo o. Fazinića o. Posinkoviću od 16 prosinca 1945., str. 1 – Kroničar je sačuvao izvorni list iz kojega su stihovi čitani.

²⁰ Biskup Budanović je do 26. svibnja 1941. bio apostolski administrator Bačke, kada je tu službu, nakon pripojenja Bačke Mađarskoj, preuzeo katolički nadbiskup grof Julije Zichy. Nakon što je Bačka u listopadu 1944. ponovno pripojena Jugoslaviji kaločki nadbiskup dr. Josip Grösz imenovao je u prosincu L. Budanovića *generalnim vikarom* »za onaj dio nadbiskupije kojim je upravljao kao Apostolskom Administraturom«. Biskup Budanović je tek 13. lipnja 1946. ponovno imenovan administratorom Bačke Apostolske Administrature s pravima, ovlastima i družnostima koje pripadaju rezidencijalnom biskupu.

Ujedno se za stanovanje određuje, na tri godine prema našoj uvidavnosti, kuća zaklade Mamužić, dok se za obavljanje bogoslužja određuje crkva Uskrsnuća Kristova, prema propisima odredaba o vikarijama 129 i sl. Bačkog zakonika, te uz poštovanje Ordinarijeva prava i zadužbinskih i javnih tereta.

Vikarima i njihovim pomoćnicima koje njihov starješina predloži bit će udijeljena pastoralna jurisdikcija u skladu sa svetim kanonima.

Mnogopoštovanim ocima i njihovoj djelatnosti želimo obilnu milost i blagoslov od vječnog Pastira duša.

Budanović
biskup

Pogledajmo sada kako su dominikanci izvršili povjerenu im duhovnu službu u vikariji Uskrsnuća Kristova koja se nalazila na jugozapadnom dijelu grada, a obuhvaćala je uglavnom IV. i V. kvart, prostrana naselja Mali Bajmok i Crveno Selo, te raštrkana salašarska područja Bajskih vinograda i Čikerije blizu mađarske granice. Vikarija je brojala oko pet do šest tisuća žitelja od kojih su 20 do 30% bili Mađari, ostali Hrvati-Bunjevci. Na teritoriju vikarije bile su tri osnovne škole, dvije u Malom Bajmoku i jedna u Čikeriji, u kojima je trebalo držati vjeronauk. Prvi upravitelj vikarije bio je o. Kazimir Horšić.

Dominikanci – začetnici obnove vjerskog života u Subotici

Valja odmah naglasiti da su dominikanci bili srdačno primljeni ne samo od biskupa Budanovića i subotičkog klera, nego napose od otaca franjevaca u čijem su samostanu stanovali prvih osam dana i od mnogih pobožnih vjernika koji su spremno izlazili ususret njihovim materijalnim potrebama. To, naravno, ne znači da su već od samog početka bili lišeni svih ovozemaljskih briga i ljudskih problema, te da su poneseni Duhom nesmetano osvajali duše svojim učenim propovijedima i požrtvovnim pastoralnim radom. Naprotiv, kronika o. Huljeva, – osim materijalnih problema –, bilježi i neke ozbiljne ljudske poteškoće u početku. Evo, što on piše: »Mnogi su se vjernici u početku našeg dolaska rezervirano držali i s nekim negodovanjem primali naš dolazak. Sve se to nije ni opazilo. To su nam tek kasnije, kad smo se bolje upoznali, sami oni priznali. I zbilja, naš je rad na njih tako pozitivno djelovao, da su ostali iznenađeni, zadivljeni. U svojem međusobnom razgovoru nazivaju nas: 'naši bili', ili 'naši bili fratrovi'. Samo spomenuti im da bi oo. Dominikanci mogli napustiti njihovu crkvu ili Suboticu, prouzrokuje kod njih veliko negodovanje, jer nas smatraju 'svojima'.²¹

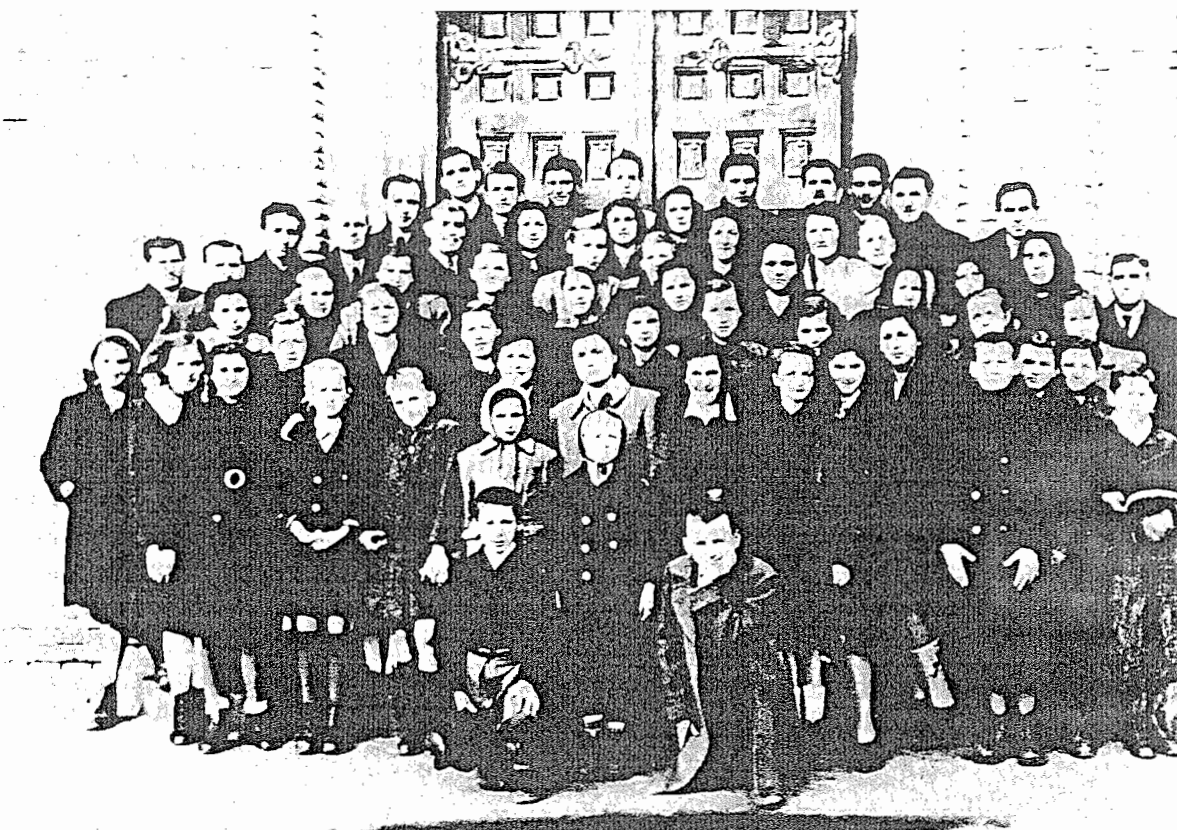
Drugi krucijalni i kroz cijelu godinu dana neriješeni problem bio je nepoznavanje mađarskog jezika: »Najveća nam je poteškoća s mađarskom propovijedi, pošto ne znamo mađarski«,²² priznaje otvoreno kroničar, ali odmah pripominje da su im u tome pomagali domaći svjetovni svećenici koji su u njihovoj crkvi preuzimali misu na mađarskom, a oni u njihovim crkvama misu na hrvatskom. U toj pomoći najviše se isticao vlč. Franjo Vujković, njihov predšasnik i biskupov tajnik. Istina, ta pomoć nije mogla riješiti sve probleme vezane uz nepoznavanje mađarskog jezika, jer su se oni javljali posvuda: u ispovjedaonici, na sprovodima, u župnom uredu,

²¹ *Kronika*, str. 16.

²² *Isto*, str. 12,22. – O. Horšić je učio mađarski u Bačkom Petrovom Selu 1946. i u Kanjiži 1947. Ipak priznaje da za nj »nije bilo ništa, teže od mađ. propovijedi« (pismo T. Verešu od travnja 1987).

*O. dr. Česlav Novak
(1902 – nestao 1946)*

Četveroglasni pjevački zbor crkve Uskrsnuća Kristova u Subotici 1946.

na ulici itd. U Subotici se npr. još uvijek pamti da je o. Huljev obavljajući jednom sprovod na mađarskom jeziku tako neobično iskrivljavao svoj jezik i mađarske riječi da su se mnogi prisutni grohotom smijali. Taj se jezični problem konačno riješio tek u listopadu 1946, nakon što je o. Horšić boraveći u Bačkom Petrovom Selu kroz pet mjeseci (1. svibnja – 1. listopada) na veliku radost mađarskih vjernika naučio mađarski.

Da bi se realno vrednovao izvanredan pastoralni uspjeh dominikanaca u Subotici valja imati na umu posebnu vjersku situaciju s kojom su se morali suočiti u novoj sredini. Naime, premda je crkva Uskrsnuća Kristova prije dolaska dominikanaca imala vrlo revne i učene upravitelje, primjerice vlč. Franju Vujkovića i Ivana Beneša, i premda je bila jedna od srazmjerno dobro posjećenih crkava u Subotici, ona ipak nije imala nekih naročitih oblika organiziranog vjerskog života i pastoralnog rada. Razlozi tome su mnogobrojni. Vikarija je osnovana tek 1926. godine, a nova nedovršena crkva sagrađena je istom desetak godina kasnije. Bilo je vjernika koji su iz navike i nadalje išli u katedralu kojoj su prije pripadali i u franjevačku crkvu uz koju su kao najstariju crkvu mnogi Subotičani bili afektivno privrženi. No nema nikakve dvojbe da je jedan od glavnih razloga nerazvijenosti posebnih oblika organiziranog vjerskog života u toj vikariji bio taj što je većina vjernika čvrsto prijanjala uz tradicionalne oblike vjerske prakse, dok su drugi žitelji na njezinu području bili ili religiozno ravnodušni ili su pod utjecajem komunističke antireligiozne propagande, osobito u školama od 1945. godine, bili kritički i neprijateljski raspoloženi prema Crkvi.

Po sebi je razumljivo da u toj sredini isprva ni pastoralni rad dominikanaca nije privukao pozornost ni običnih vjernika, ni ravnodušnika, ni nevjernika. Ljudi su se jedino čudili i divili njihovim bijelim habitima. Pisac ovih redaka je tek u proljeće 1946. prvi put vidio jednoga dominikanca (o. Huljeva) na Somborskom putu i mislio da je to neki Indijac. Bolje upućeni znanci su mu objasnili da su to »neki fratri iz Dalmacije«.

Prema kronici o. Huljeva glas o dominikancima pronio se gradom tek na Božić 1945. godine. Oni su naime tada prvi put u povijesti vikarije uveli misu »Polnoćku« (koja se prije slavila na Badnji dan uvečer) i svečano su je proslavili prema svom posebnom, raskošnom obredu s tri svećenika. Iz Zagreba im je došao pomagati o. dr. Sibe Budrović, čuveni propovjednik koji je znao »zapaliti mase«. Nakon njegove propovijedi o božićnom otajstvu izrečene u posebno svečanoj atmosferi prisutni su bili zadivljeni i govorili da se ovako što u Subotici još nije vidjelo ni čulo.

I od tada su se neprestano nizala nova pastoralna iznenađenja u raznim oblicima, kao što ćemo vidjeti, tako da su sinovi sv. Dominika u godinu dana pastoralno osvojili ne samo Suboticu i njezinu okolicu, nego su počeli prodirati i u druge dijelove Bačke. Ponajprije je o. Horšić na Novu godinu 1946. uspio unijeti jednu značajnu promjenu u tradicionalni vjerski život Maloga Bajmoka. On je samo toga dana blagoslovio u njemu preko pedeset kuća koristeći te posjete za uspostavljanje srdačnih ljudskih odnosa s vjernicima svih društvenih slojeva, osobito sa siromašnima. To je bio početak stanovitog vjerskog buđenja u Malom Bajmoku i u cijeloj vikariji.

Zatim je dolazak o. Stanka Stanića u subotičku kuću sredinom veljače 1946. nedvojbeno značio najodsudnije pojačanje dominikanskom pastoralu u Subotici. Kao izvrstan propovjednik, poduzetan organizator i voditelj crkvenih pjevačkih

zborova o. Stanić je u kratko vrijeme postao pravi pastoralni idol skoro svih Subotičana, mladih i starih, učenih i neukih, tradicionalnih vjernika i onih koji su davno prekinuli s vjerskom praksom. Još nije pravo ni završio korizmene propovijedi u subotičkoj katedrali, koja je bila uvijek dupkom puna, već je bio pozvan u Sombor da održi niz propovijedi u povodu blagdana sv. Josipa. Potom su slijedili pozivi u Bač, Tavankut, Đurđin, na veliko proštenje na Bunariću i na mnoge druge proslave i svečanosti gdje se svijet masovno okupljao. No, čini se da je o. Stanko poseban uspjeh postigao svojim propovijedima što ih je održao te godine za vrijeme svibanjskih pobožnosti u crkvi Uskrsnuća Kristova. Kroničar o. Huljev s neskrivenom radošću izvješćuje o tom uspjehu svoga subrata: »... O. Stanislav je propovijedao o. Bl. Dj. Mariji na veliko zadovoljstvo vjernika. Crkva je bila tih večeri prepuna. Mnogi su stajali i vani pred crkvom. Vjernici su dolazili i iz drugih krajeva grada.«²³

Formiranje dvaju velikih pjevačkih zborova, koji su još više pridonijeli procvatu vjerskog života u vikariji i u Subotici, također valja pripisati poduzetosti i marljivosti o. Stanića. Malo poslije svoga dolaska u Suboticu osnovao je veliki dječji pjevački zbor koji je uskoro brojao preko sedamdeset djevojčica i dvoglasni ženski zbor za odrasle. Kada je broj pjevačica za vrijeme svibanjskih pobožnosti iz dana u dan sve više rastao, donešena je odluka da se osnuje četveroglasni mješoviti zbor koji je sa svojih osamdesetak članova prvi put nastupio za vrijeme lipanjskih pobožnosti u čast Presvetom Srcu Isusovu. Prvo jače glazbeno djelo koje je ovaj zbor izveo bila je Matzova svečana misa: »Kad je zbor pjevao ovu misu«, bilježi kroničar, »bila je živa senzacija. Vjernici su dolazili u crkvu u još većem broju. – Ovaj je narod veseo, pa neobično voli glazbu i lijepo pjevanje, koje ga osvaja i zanosi njegovu dušu.«²⁴

Ne manje pastoralne uspjehe imao je i o. Huljev u radu s ministrantima kojih je bilo oko pedeset. Među njima je bilo i dvadesetak mladića, uglavnom gimnazijalaca i drugih srednjoškolaca. Kao čovjek vesele naravi, koji je ujedno zračio besprijekornim svećeničkim i redovničkim životom, o. Huljev je spontano okupljao oko sebe dječake i mladiće kojima nije nametao previše pobožnosti. Rado ih je gledao kako igraju nogomet i nije dramalizirao njihove nestašluke. Starijima je spremno i kompetentno odgovarao na razna prijeporna pitanja o postojanju Boga, o povijesnosti Krista, o izumiranju religije i Crkve, o inkviziciji, o reakcionarnosti svećenika i redovnika itd. s kojima su se oni danomice suočavali u svojim marksističko-lenjinističkim školama. Pisca ovih redaka upravo je taj rad o. Huljeva s ministrantima privukao dominikanskom redu u koji je stupio 1949. godine.

Zabrinjavajući znakovi i izgon dominikanaca iz Subotice

Vjerska zajednica vikarije Uskrsnuća Kristova očigledno je pod utjecajem pronicavog i požrtvornog pastoralnog rada dominikanaca u kratko vrijeme postala uzvišeni znak (signum elevatum) žive, radosne i krepke vjere u Subotici. Činilo se da ništa neće moći zaustaviti polet te mlade kršćanske zajednice i njezin blagotvorni utjecaj u ostalim dijelovima grada, pa i u cijeloj Bačkoj.

23 *Isto*, str. 25. – Dapače, dolazili su i iz dalekih salaša.

24 *Isto*, str. 28. Kroničar na str. 30. opisuje kako je zbog velike brojnosti članova pjevačkog zbora trebalo ukloniti iz crkve nekadašnji mali podijum i sagraditi iznad ulaza crkve prostran kor koji je u mjesecu listopadu 1946. bio gotov. Taj kor postoji i danas.

Međutim, Zavidnik koji od početka svijeta pokušava omesti dolazak kraljevstva Božjega na Zemlju nije ni u Subotici skrštenih ruku promatrao rast vjere u jugo-zapadnom dijelu grada. I kako to obično biva: prvo je udario po pastirima da bi se ovce razbježale.

Prvi zabrinjavajući znak koji je duboko potresao i ražalostio cijelu zajednicu bio je zagonetan nestanak o. dra Česlava Novaka u mjesecu rujnu 1946. u Bošnjacima blizu Županje. O. Česlav je došao u Suboticu 20. svibnja te godine da bi pomogao svojoj subraći koja su bila preopterećena mnogobrojnim pastoralnim dužnostima, osobito zbog odlaska upravitelja vikarije o. Horšića u Bačko Petrovo Selo da uči mađarski jezik. Još prije nego je stigao u Suboticu pročulo se da dolazi jedan »bili fratar« koji spada među ponajbolje propovjednike u Hrvatskoj. I doista o. Česlav je oduševio vjernike svojim sadržajnim propovijedima te je bio često pozivan na razne župe u Subotici i u Bačkoj da naviješta Riječ Božju. No početkom mjeseca rujna iznenada se dogodio njegov zagonetan nestanak koji kroničar potanko opisuje: »Dan prije Male Gospe 7-IX-1946. otišla je procesija-hodočašće iz Subotice u Bijeli Aljmaš, gdje se nalazi svetište Majke Božje. Hodočasnike iz Subotice poveo je naš o. Česlav, koji je sam to zaželio. Iz Bijeloga Aljmaša otišao je u Bošnjake, da vidi mjesto na kojem se, kako mnogi kažu, pokazuju viđenja. Na 9-IX – večer bio je na mjestu ukazivanja, gdje dolaze mnogi vjernici. Bio je O. Česlav, kako kaže osoba, s kojom je iste večeri razgovarao, oduševljen. Prenoćio je kod župnika te župe. Jutrom u 4 sata na 10-IX-1946. O. Česlav je napustio župni stan. I od toga časa, pa sve do danas, za njega ne znamo ništa. Uzalud svako traženje. Dapače ga je otišao tražiti O. Kazimir, da barem saznamo, gdje se nalazi. Ali, ništa. nema nikakvih vijesti.«²⁵ Svatko je uglavnom slutio ili s razlogom pretpostavljao tko je zapravo uklonio o. Česlava sa zemlje živih, samo nitko nije mogao dokazati da je to upravo on učinio. Nestankom o. Česlava pao je prvi dominikanski mučenik uspješnog naviještanja Evanđelja u Subotici i Bačkoj.

No usprkos toga tragičnog događaja dominikanci su svojim raznolikim i požrtvovnim pastoralnim radom nastavili osvajati poluvjernike i nevjernike za Crkvu, a učvršćivati u vjeri kolebljivce i bojažljivce, što je posebno veselilo biskupa Budanovića i subotičko svećenstvo. Tada su dominikanci u proljeće 1947. odlučili osnovati svoj vlastiti samostan u Subotici.²⁶ Prodali su zemlju na Šebešiću što im je oporučno ostavila gdja Jovanka Prčić i kupili oveću kuću na Somborskom putu (Put JNA) br. 41, koja je bila mnogo bliže crkvi Uskrsnuća Kristova nego Mamužićeva kuća u kojoj su stanovali. Međutim, začudo, premda je kuća bila kupljena, uredno isplaćena i pravno prenesena na novoga vlasnika, dominikanci se nisu nikada mogli useliti u nju. To je bio novi zabrinjavajući znak nesklonosti, da ne kažemo neprijateljstva novih vlastodržaca prema njima.

25 *Isto*, str. 29. – O. dr. Anđelko Rabadan, dominikanac, zamolio je svoga osobnog prijatelja dra Ivana Ribara, tada predsjednika skupštine FNRJ, da se zauzme kako bi izišla na vidjelo istina o zagonetnom nestanku o. Česlava. Ali ta je intervencija također ostala bez rezultata.

26 *Djelovodni protokol dominikanskog samostana u Subotici* (koji se čuva u Arhivu Dominik. provincijalata) pod br. 5 (28/IV. 1947.) bilježi: »O. Provincijal šalje kopiju pisma kojim mnp. i Preč. O. General Reda dozvoljava osnutak samostana u Subotici«. Također pod br. 6 (28/IV. 1947.): »O. Provincijal šalje kopiju pisma kojim sv. Kongregacija dozvoljava osnutak samostana u Subotici,« Prema tome, godina osnivanja subotičkog samostana je 1947.

Ali najteži udarac je pogodio dominikansku zajednicu u jesen 1947. kada je bio uhićen o. Stanko Stanić, lažno optužen i 1948. osuđen na sedam godina zatvora.²⁷ Zatim su se uskoro dogodile još neke promjene koje, doduše, nisu umrtvile pastoralni rad dominikanaca i bujan vjerski život njihove vikarije, ali su ga znatno poremetile. O. Huljev je u jesen 1947. bio premješten u bolški samostan kao profesor povijesti na dominikanskoj gimnaziji, a na njegovo mjesto je došao još sasvim mladi i pastoralno neiskusni o. Pero Odak. Zatvorenog o. Stanića nadomjestio je početkom 1948. postariji redovnik o. Dominik Šantić. Od prvobitne pastoralne ekipe ostao je samo o. Kazimir Horšić.

19. travnja 1948. godine označio je kraj dvije i pol godišnjeg boravka i izvanredno plodnog pastoralnog rada dominikanaca u Subotici. Toga dana je naime trojici dominikanaca: Dominiku Šantiću, Petru Odaku i Kazimiru Horšiću uručeno rješenje Odsjeka unutrašnjih poslova kojim im se naređuje da u roku od 24 sata napuste Suboticu i njezinu okolicu, to jest 15 km široki pogranični pojas.²⁸ Ovdje donosim prijepis rješenja za o. Šantića uz napomenu da je tekst potpuno istovjetan i u rješenju o. Odaka i o. Horšića.

OTSEK UNUTRAŠNJIH POSLOVA Gr.I.O.

Broj: 2758/1948

19. aprila 1948. g.

SUBOTICA

Otsek unutrašnjih poslova pri I. Reonskom Odboru Gr. I.O. u Subotici na osnovu čl. 5 i 6 Zakona o kretanju na granici, donosi

REŠENJE:

kojim se Šantić Dominik, sveštenik, rođen 11. marta 1897. godine u Trogiru, od oca Vicka i Frane Stijačić, neženjen, po narodnosti Hrvat, državljanin FNRJ, sa sadašnjim stanom u Subotici Put Jugoslavenske Armije broj 16, ne odobrava zadržavanje i kretanje u pograničnoj zoni.

Prema tome Šantić Dominik ima se u roku od 24 sata udaljiti iz pogranične zone i napustiti Suboticu i okolinu.

OBRAZLOŽENJE:

Pošto se u smislu čl.5. Zakona o kretanju na granici pod pograničnom zonom podrazumeva zemljišni pojas duž državne granice 15 km. u dubini državne teritorije, a Subotica i njena okolina se nalazi u toj zoni, te pošto u smislu čl. 6 citiranog zakona druga lica mogu dolaziti, boraviti i kretati se u pograničnoj zoni samo po odobrenju nadležnog državnog organa, t.j. Otseka unutrašnjih poslova, a Šantić Dominik, koji nije sa teritorije Subotice, već je rođen iz Trogira, a došao je iz

²⁷ U svome pismu iz Perušića do 10. svibnja 1987. P. Stanić mi piše između ostalog: »Organizirali su onaj famozan proces, koji je bio tako proziran da ga je mogao i slijepac vidjeti, (...) Jedina moja krivnja bio je moj rad,...« – Napomenimo da su tom prilikom također bili osuđeni vlč. Ivan Kujundžić, nepokolebljiv borac za prava svoga naroda, vlč. Franjo Vujković te neki hrvatski intelektualci i djelatnici.

²⁸ Bilo bi vrijedno pobliže ispitati da li je navedeni razlog istinit i u primjeni na tri dominikanca opravdan, te ako jest da li je bio dosljedno primjenjivan na sve građanje vansubotičkog podrijetla na koje se – kako proizlazi – načelno odnosio. Čini nam se da je taj razlog previše volontaristički formuliran, a s obzirom na posljedice koje uključuje i apsurdan. Subotica je, po našem znanju, tek poslije rezolucije Informbiroa u lipnju 1948. godine ušla u strogo nadzirani pogranični pojas.

Splita, nemože dobiti odobrenje za boravljenje i kretanje u pograničnoj zoni, te je doneto gornje rešenje.

Na osnovu T.Br.7. Zakona o taksama na rešenje se ne plaća taksa.

Smrt fašizmu – Sloboda narodu!

ŠEF OTSEKA
unutrašnjih poslova:

v.r.

/Tudor Stanko/

O. Horšić je ostao još nekoliko mjeseci u Somboru, gradu koji se nalazi izvan navedenog pograničnog pojasa, u nadi da će provincijal o.Fazinić utokom na više državne vlasti uspjeti vratiti dominikance u Suboticu. Međutim, ni posredovanje ministara Ritiga iz Zagreba kod predsjednika Vjerske komisije pri Saveznoj vladi druga Djurića tijekom 1948. godine, ni dopis Dominikanskog provincijalata od 5. II. 1949. drugu Slobodanu Peneziću, ministru unutrašnjih poslova N.R. Srbije u Beogradu nisu urodili nikakvim plodom te su se dominikanci morali definitivno rastati od Subotice.

Odlazak dominikanaca iz Subotice i nasilni prekid njihova pastoralnog rada u toj ravničarskoj metropoli kao kršćani nipošto ne smijemo ocijeniti kao veliku povijesnu nedaću Hrvatske dominikanske provincije i Subotičke biskupije, nego je moramo promatrati kao sastavni dio autentične povijesti Crkve i povijest spasenja. Jer povijest Crkve i povijest spasenja nisu ravan trijumfalan put, okićen raskošnim slavolucima, do nebeske slave, nego zagonetan križni put s bezbroj pada i poniženja do smrti i slave uskrsnuća.

Dominikanci i Subotičani mogu žaliti što su prije četrdesetak godina bili nasilno rastavljeni, ali nemaju ni kršćanskog ni povijesnog opravdanja da misle da su se zauvijek rastali. Oni nikada ne smiju zaboraviti na svoju plodnu suradnju u prošlosti, ni izgubiti nadu u obnovu te suradnje u budućnosti.

ZUSAMMENFASSUNG

In der weiten Ebene zwischen Donau und Theiss, die »Bačka« (Batschka) genannt wird, sind bisher mit Sicherheit vier Dominikanerklöster bekannt: in Bodrog und Szeged im 14. Jahrhundert, in Sombor (1479 – 1526/1541?!) und in Subotica (Maria Theresiopel).

Die Absicht des vorliegenden Beitrags ist es, zu untersuchen, warum sind die Dominikaner in der schweren Nachkriegszeit nach Subotica gekommen, welche ausserordentlichen Erfolge hat Ihre pastorale Tätigkeit in kurzer Zeit erreicht und weshalb sind Sie schon im April 1948 von den kommunistischen polizeilichen Behörden aus der Stadt verbannt worden.

Der Autor zeigt, dass die Idee der Gründung eines Dominikanerklosters in Subotica, erstaunlicherweise, in den Gedanken des Bischofs von Subotica Mons. Ludovicus Budanović während seiner Internierung im Dominikanerkloster zu Budapest (1941–1942) entstanden ist. Da die Patres ihn als einen gleichberechtigten Mitglied Ihrer Gemeinschaft behandelten und zugleich eine kluge pastorale Tätigkeit ausübten, entschloss sich der Bischof Budanović, durch die Gründung eines Dominikanerklosters das geistliche Leben in seiner Apostolischen Administratur nach dem Krieg zu bereichern.

Zuerst zwei, dann drei und später vier Patres kamen aus verschiedenen Klöstern der Provinz von Dalmatien nach Subotica um das Wort Gottes in der Kirche des Auferstandenen Christus zu verkünden und die Gläubigen des gleichnamigen Vikariats geistlich zu betreuen. Bald zeigten sich die Erfolge des unerschrockenen Predigens und der opferbereiten pastoralen Tätigkeit: die Kirche war voll sogar in Werktagen, es bildeten sich zwei grosse Kirchenchöre, der vierstimmige Chor der Frauen und Männer und der Chor der Mädchen, die je 70 – 80 Mitglieder umfassten. Dazu soll der Verband von 50 Ministranten zugerechnet werden.

Die kommunistischen Behörden konnten aber diese pastorale Erfolge der Dominikaner nicht gleichgültig betrachten und sie verbannten die Patres aus Subotica am 19. April 1948.